

Marina Štambuk-Škalić

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

VREDNOVANJE ARHIVSKOGA GRADIVA U OSOBNIM ARHIVSKIM FONDovima

UDK 930.253:929

Stručni članak

Osobni fondovi koji se čuvaju u arhivima i arhivskim odjelima u Republici Hrvatskoj predstavljaju bogate i vrijedne izvore za proučavanje mnogih područja ljudskih djelatnosti i spoznavanje povijesnih procesa u cijelosti. Oni u mnogim slučajevima nadopunjuju podatke koji postoje u fondovima državnih organizacija, ustanova i institucija i nezaobilazni su za povijesna istraživanja.

U arhivskoj terminologiji korišteno je više naziva za osobni fond (privatni spisi, rukopisi, rukopisna ostavština, privatna zbirka) koji nisu jasno označavali razliku između fonda i zbirke. Za osobni fond (isto kao i za fondove službene administracije) karakteristična je organska povezanost svih dokumenata koji su proizašli iz djelatnosti osobe-tvorca fonda, a koju ne posjeduje zbirka. Vrednovanje gradiva u osobnom fondu provodi se kroz vrednovanje osobe tvorca fonda i ovisi o činjenici koliko on pruža kao izvor za proučavanje povijesnih, pravnih, ekonomskih, upravnih i ostalih društvenih procesa u državi i društvu.

U procesu sređivanja fonda obavlja se vrednovanje svakog pojedinog dokumenta i grupiranje u serije građe kao što su osobni dokumenti, korespondencija, dnevници, spisi nastali osobnim radom tvorca fonda, pomoćni materijal uz djela, nekonvencionalno arhivsko gradivo.

Pojam osobni fond

Za osobni fond je do sada korišteno više različitih pojmova i to najčešće: zbirka, privatni spisi, rukopisi, ostavština, privatni arhiv, privatna zbirka, osobni arhiv,

osobna zbirka. Ti su pojmovi odražavali *privatno porijeklo* arhivskoga gradiva podrazumijevajući također i gradivo nastalo u privatnim ustanovama, zajednicama, tvornicama, ali nisu pravili razliku između osobnog fonda i zbirke s obzirom na *vrstu* građe.¹

S namjerom unapređenja arhivske terminologije, odlučeno je 1959. godine u Arhivu Hrvatske da će se arhivsko gradivo određenog djelatnika registrirati kao rukopisna ostavština.² Time bi se samim pojmom lučio *fond* koji nastaje djelatnošću određene službene administracije, od *rukopisne ostavštine* koja nastaje djelatnošću određene osobe, dok bi se pojam *arhiv* ograničio samo na pojmovni sadržaj arhiva kao ustanove. Međutim, tijekom višegodišnje obrade gradiva nastalog radom odnosno raznim vidovima djelatnosti jedne ili više osoba, u arhivskoj praksi je prevladao termin *osobni fond*. Pojam fonda pretpostavlja organsku povezanost, a dokumenti proizašli iz djelatnosti jedne obitelji ili jedne osobe imaju tu osnovnu karakteristiku fonda, isto kao i gradivo nastalo radom državne administracije. *Osobni fond nastaje kao cjelina arhivskog materijala stvaranog u točno određeno vrijeme (tijekom života određene osobe), kroz jednu ili više djelatnosti te osobe, u njenom osobnom posjedu ili njegovom neprekidnom upotrebom.*

Vremenske odrednice osobnog fonda predstavljaju godina rođenja i godina smrti osobe čijim je radom fond nastao, premda u ovim fondovima postoji i gradivo koje je nastalo ranije ili kasnije od graničnih datuma (npr. prigodni govori, tekstovi, novinski isječci u kojima se govori o tvorcu fonda povodom godišnjica rođenja ili smrti te razni stariji spisi koji su prikupljeni od strane tvorca fonda).

Jedan od problema s kojim se u praksi često susrećemo je izjednačavanje različitih umjetnih tvorevina, prikupljenih nakon smrti određenog djelatnika i usmjerenih na jedno mjesto "post factum", sa samim osobnim fondom u užem smislu. Takav je slučaj s rukopisno-arhivskim i drugim zbirkama npr. u memorijalnim muzejima i arhivima (pisaca, političara), gdje se uz stvarno postojeće osobne fondove nalaze i raznorodni materijali vezani uz tu osobu, uz sudbinu njenih djela i radova, nasljedstva i slično (a prikupljeni nakon njene smrti i pridruženi tom osobnom fondu). Isto se tako često osobnim fondom neopravdano nazivaju zbirke materijala preuzete u arhivsku ustanovu kao fond pod nazivom osobe od koje je gradivo preuzeto, a zapravo se ne odnose neposredno na tu osobu (npr. zbirka rukopisa, autografa, pisama, fotografija, crteža, novinskih izrezaka). S obzirom na vrstu i sadržaj arhivskog gradiva, a vezano uz problematiku sređivanja i popisivanja,

¹ Priručnik iz arhivistike, SDARJ, Zagreb 1977, 28-29.

² I. Beuc, Rukopisna ostavština Vjekoslava Spinčića, Arhiv Hrvatske, Zagreb 1993, 27.

nužno je precizno razgraničavanje između osobnog fonda, obiteljskog fonda i zbirke.

Obiteljski fond nastaje organiziranim djelovanjem članova jedne obitelji, koja je imala određeno mjesto i značajnu ulogu u javnom životu društva. Arhivsko gradivo tih fondova mora imati kvalitetet i kvantitet dokumentacije iz koje se može rekonstruirati slika privatnog i javnog života, pa zato predstavlja vrijedan izvor za proučavanje ekonomske, političke, pravne i kulturne povijesti,³ posebice se to odnosi na gradivo vlastelinskih obitelji.

Zbirka je skup dokumenata različitog porijekla, objedinjenih prema određenim smjernicama sastavljača, pa prema tome nema osnovna (registraturna) svojstva fonda proizašla iz organiziranog rada pravne ili fizičke osobe.

Količina i rasprostranjenost⁴

Osnovne podatke o broju osobnih i obiteljskih fondova prema stanju na kraju 1982. godine pruža nam pregled "Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj".⁵ Radi se o 282 *obiteljska fonda*, 600 *osobnih fondova* i 39 *osobnih fondova u depozitu*. Prema klasifikacijskoj shemi ti su fondovi grupirani u poseban odjeljak arhivskog gradiva (*B. Vlastelinski, obiteljski i osobni arhivski fondovi*). Uz njih su osnovane i dvije serije (Razne obitelji i Razne ostavštine) s fragmentima osobnih i obiteljskih fondova, koji su premali da bi tvorili samostalni fond.

Najveći broj tih fondova nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu, Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci i Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i to:

u HDA – 89 obiteljskih, 52 osobna i 36 osobnih fondova u depozitu,

u NSB – 7 obiteljskih, 149 osobnih i 18 fondova glazbenika,

u HAZU – 14 obiteljskih i 130 osobnih fondova.

U povijesnim arhivima najveći broj osobnih i obiteljskih fondova nalazi se u PA Zadar (32 obiteljska, 12 osobnih), PA Zagreb (18 obiteljskih, 28 osobnih), PA Dubrovnik (18 obiteljskih, 19 osobnih), PA Split (12 obiteljskih, 13 osobnih), PA Rijeka (10 obiteljskih, 9 osobnih), PA Osijek (3 obiteljska, 13 osobnih) i PA Varaždin (9 obiteljskih, 4 osobna).

³ D. Božić-Bužančić, Obiteljski arhivi – Sređivanje i naučna obrada, *Arhivski vjesnik*, 14, Zagreb 1971, 275.

⁴ Premda su različiti kriteriji vrednovanja za osobne i za obiteljske fondove, u ovom poglavlju navodimo podatke za obje grupe, koje zajedno čine poseban odjeljak arhivskog gradiva

⁵ Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, Savez arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd 1984.

Jedan dio tih fondova nalazi se i u naučnim bibliotekama, prvenstveno u Zadru (32 obiteljska, 42 osobna), u Splitu (3 obiteljska, 6 osobnih), u Puli (6 osobnih) i u Rijeci (5 osobnih), a također i Hrvatski školski muzej u Zagrebu posjeduje 30 osobnih fondova. Nekoliko se obiteljskih i osobnih fondova nalazi u raznim centrima, institutima i zavodima.

U međuvremenu (1982–1993) Hrvatski je državni arhiv preuzeo još 9 obiteljskih fondova, fragmentarno gradivo raznih obitelji i 40 osobnih fondova. Za ostale poviješne arhive nemamo podatke o broju novih fondova.

Ovakva slika rasprostranjenosti obiteljskih i osobnih fondova rezultat je odnosa prema tom gradivu tijekom povijesnog razvitka. Ti su fondovi (češće pod nazivom rukopisi ili zbirke) prvenstveno sakupljani u rukopisnim odjelima javnih i sveučilišnih knjižnica, muzeja te akademija znanosti, a ne u državnim arhivima. Upravo se zato veliki broj osobnih fondova nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci te Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i to najvećma fondovi književnika, umjetnika, političara i znanstvenika.

Arhivske ustanove nisu takvo gradivo preuzimale planski niti sustavno. Glavno zanimanje je bilo usmjereno na popunjavanje državnih arhiva gradivom ustanova državne uprave, temeljeno na pretpostavci da arhivi prvenstveno služe svom osnivaču (dakle državi ili instituciji za čiji su interes osnovani), dok je nabava gradiva kupnjom ili poklonima, a to se prvenstveno odnosi upravo na privatno gradivo nastalo u obitelji ili radom pojedinca, bila manje važna.⁶

Osobni i obiteljski arhivi evidentirani su u malom broju slučajeva, premda se skoro u svim zemljama zakonom propisuje obvezno prijavljivanje privatne arhivske građe i zabranjuje njeno uništavanje i iznošenje iz zemlje. Zadatak je arhivske službe da utvrdi postojanje, značaj i količinu toga gradiva radi uvida, evidencije, zaštite ili preuzimanja u arhiv, čime osiguravamo bolju zaštitu, nadzor i društvenu brigu nad tim gradivom.⁷ Usprkos zakonskim odredbama, rad vanjske službe na popisivanju i otkrivanju arhivskog gradiva osobnog nastanka još je nedovoljan, a sakupljanje i preuzimanje u državne arhive uglavnom ovisi o pobudama vlasnika. Oni je mogu pohraniti ili darovati državnom arhivu putem otkupa, poklona ili depozita.

Procjena vrijednosti

Gradivo sadržano u osobnim fondovima procjenjuje se prilikom preuzimanja i prilikom sređivanja.

⁶ T. R. Schellenberg, *Moderni arhivi*, Izdanje SDAJ, Beograd 1968, 15.

⁷ D. Pajalić, *Metodologija zaštite arhivske građe u privatnom vlasništvu*, *Vjesnik HAR*, Rijeka 1990, 237.

a) Kada se odlučuje o preuzimanju arhivskog gradiva određene osobe, vrednuje se sam tvorac fonda, a odluci arhivske ustanove o preuzimanju gradiva nastalog radom neke osobe mora prethoditi procjena vrijednosti i doprinosa te osobe, jer inače ne bi bilo razloga da se arhivsko gradivo preuzme i formira osobni fond.

Naravno, osobni fondovi nisu rezultat stvaranja bilo kakvih osoba, a značenje tvorca fonda ovisi o njegovom doprinosu različitim područjima društvenog života i o činjenici koliko on pruža kao izvor za povijesna istraživanja, za proučavanje političkih, pravnih, ekonomskih, upravnih i ostalih društvenih procesa u državi i društvu.⁸

Presudni čimbenik za određivanje socijalnog i profesionalnog statusa tvorca fonda, a preko toga i sadržaja, kvalitete i strukture samoga fonda je vrijeme nastanka osobnog fonda odnosno razdoblje kojem pripada tvorac fonda.

U pravilu nemamo osobne fondove starije od početka 19. stoljeća (rijetki su izuzeci poput osobnih fondova R. Boškovića, B. Krčelića, P. Rittera–Vitezovića, G. Benzonija). Postoje fragmenti starijeg gradiva osobnog porijekla, ali jedinstvenih starijih osobnih fondova nema. Najveći dio osobnih fondova u Hrvatskoj nastao je tijekom posljednja 2 stoljeća.⁹ Najbrojniji su osobni fondovi kulturnih i političkih djelatnika i to povjesničara, pravnika, državnih i političkih predstavnika, vojnih osoba i umjetnika. Gradivo nastalo radom u prirodnoznanstvenim područjima rijetko se pohranjuje u državnim arhivima; ono uglavnom ostaje u znanstvenoistraživačkim ili visokoškolskim ustanovama i zavodima u kojima su te osobe radile.

Posebice su vrijedni osobni fondovi nastali tijekom 19. stoljeća, zbog njihovog izuzetnog značenja za istraživanje procesa integracije hrvatske nacije. U arhivskim ustanovama prikupljeno je gradivo znatnog broja sudionika tog procesa, nezaobilazno za spoznavanje neravnomjernog povijesnog tijeka, raznoliko i osebujno, određeno rascjepkanošću hrvatskog teritorija, pripadnošću različitim društvenim strukturama te raznovrsnim ekonomskim, političkim, upravnim i kulturnim uvjetima. Upravo su predstavnici inteligencije, svećenstva i dijela građanstva najzaslužniji za kulturnu homogenizaciju, širenje školstva i prosvijećenosti, standardizaciju književnog jezika, modernu književnost i umjetnost, razvoj humanističkih i prirodnih znanosti te

⁸ Ли́чные архивные фонды в госуда́рственных хранили́щах СССР, Указатель, Москва 1962, 3–5.

⁹ Upravo u pregledu "Arhivski fondovi i zbirke..." možemo ustanoviti, da je za mnoge osobne fondove netočno naveden raspon godina koji ponegdje varira i do dva-tri stoljeća, jer su zajedno s gradivom osobnog fonda preuzeti i mnogi stariji spisi koji su i dalje zadržani u sastavu fonda, odnosno nije točno ustanovljena razlika između raspona godina postojanja stvaraoca osobnog fonda i raspona godina gradiva osobnog fonda. U mnogim slučajevima radi se o starijim spisima koji su nastali sakupljačkom djelatnošću ili tijekom povijesnih istraživanja tvorca fonda i slično. O izdvajanju ili zadržavanju takvih spisa u okviru osobnog fonda odlučuje se za svaki pojedinačni fond.

konačno, na prijelazu stoljeća i za početak općehrvatske politike kroz prve zajedničke poteze stranačkih grupa i njihovih prvaka.

Zanimanje istraživača za izvore koji se nalaze u osobnim fondovima izuzetno je veliko, tako da se u Hrvatskom državnom arhivu kontinuirano koristi gradivo iz većine osobnih fondova. Istraživanja korisnika usmjerena su u dva osnovna pravca.

1. Prilikom proučavanja cjelokupnog povijesnog procesa ili pojedinih važnijih pojava, događaja ili područja (npr. povijest poljoprivrede, socijalnih odnosa, politička povijest, povijest kulture), nužno se ukazuje potreba bavljenja osobnim fondovima, osobito fondovima sudionika tih procesa. Nakon prvorazrednog gradiva u fondovima javne uprave, gradivo u osobnim fondovima služi kao nadopuna spoznavanju svih nijansi neophodnih za izradu sinteza.

2. Za monografsko proučavanje određenog djelatnika, prvorazredni izvori nalaze se upravo u osobnim fondovima. Oni nam omogućavaju spoznaje o pojavama i prilikama koje nisu uočljive u građi institucija, dopunjavaju ih, a ponekad i ispravljaju.

b) Nakon što je određeni osobni fond preuzet u arhivsku ustanovu pristupa se, u procesu sređivanja tog fonda, procjeni svakog pojedinog dokumenta pri sređivanju i grupiranju građe u serije. Kako je osobni fond cjelina ujedinjena unutarnjim jedinstvom strukture i sastava, arhivist mora zadržati to povijesno jedinstvo utvrđeno u strogo određeno vrijeme. Objašnjenje značenja osobnog fonda kao povijesnog izvora i njegovo historiografsko proučavanje moguće je jedino putem proučavanja svih dijelova – svih posebnih vrsta izvora koji se obično nalaze u osobnim fondovima i predstavljaju najtipičnije i najkarakterističnije vrste izvora.

Vrste dokumenata sadržane u osobnim fondovima

Prije nego što nabrojimo osnovne vrste arhivskoga gradiva svojstvene osobnim fondovima, moramo ukratko objasniti sam način sređivanja odnosno neke od tehničkih problema s kojima se susrećemo tijekom sređivanja. Osnovne arhivističke principe, princip provenijencije i princip prvobitnog reda, koji su temelj za formiranje fonda, njegovo sređivanje i arhivističku obradu, nije moguće dosljedno primijeniti kada su u pitanju osobni fondovi.

Ustanovili smo da u trenutku preuzimanja osobnih i obiteljskih fondova u najvećem broju slučajeva gradivo ne posjeduje točno određen unutarnji raspored i obilježja. Vrlo je čest slučaj da se gradivo predaje u većim ambalažnim kutijama, pomiješanih spisa, bez ili s vrlo šturim popisom. U slučajevima kada u preuzetom gradivu postoji jasno uspostavljen raspored ili je izrađen popis gradiva, najprije treba ustanoviti tko ga je i s koliko stručnosti uspostavio, da li sam tvorac fonda ili neka druga osoba te po kakvom principu, pa prema tome donijeti odluku da li će se taj

raspored sačuvati ili će se uspostaviti drugačiji, koji će omogućiti lakše i pravilnije snalaženje u fondu.

Da bi se uopće moglo pristupiti radu s arhivskim gradivom u osobnom fondu, arhivist mora kao pripremu za sređivanje najprije proučiti podatke iz literature o osobi koja je tvorac tog fonda. Time stječe uvid u postojeća saznanja o tvorcu fonda u koja će se naknadno uklopiti (ili ih revalorizirati) podaci iz osobnog fonda koji se sređuje. Osim rodbinskih, privatnih, prijateljskih ili neprijateljskih veza s drugim osobama, proučavaju se i cjelokupne prilike i događaji toga razdoblja. Sve su to odrednice koje će usmjeriti pravilno sređivanje, rješavanje nejasnoća i uopće povezivanje raznih događaja i njihovo postavljanje u odgovarajući kontekst.

Zatim povijest fonda, raspon godina i sama struktura gradiva daju podatke na temelju kojih će se točno odrediti vrijednost gradiva, donijeti odluka o mogućem izlučivanju ili izdvajanju dijela građe, obaviti sistematizacija te izraditi inventar.

Osnovna smjernica za stvaranje strukture inventara je osobitost arhivskog gradiva prisutnog u fondu. Ne može postojati *a priori* utvrđena shema za sređivanje svih osobnih fondova, nego svaki pojedinačni fond diktira kakav će se raspored uspostaviti. Nakon detaljnog proučavanja arhivist predlaže plan definitivnog inventara s brojem i redoslijedom serija u koje će gradivo biti grupirano i sustav sređivanja kod svake pojedine grupe, serije, podserije.¹⁰ Arhivist pri tome mora paziti da svoj plan inventariziranja prilagodi i svim kasnijim potrebama i mogućnostima korištenja.

Prilikom sređivanja potrebno je osnovati osim samih sadržajnih grupa i serija i veći broj podserija, posebice ako je riječ o osobi koja se bavila političkom djelatnošću ili je sudjelovala u zbivanjima koja obuhvaćaju višeslojne probleme te o njima sačuvala dokumentaciju. Ta je grupa spisa tada od najvećeg značenja dok su ostali spisi (o nasljedstvu, imovini i privatna korespondencija; spisi koji su inače izuzetno značajni za obiteljske fondove) po opsegu i po značenju mnogo manji od onih koji se odnose na javni rad. S obzirom da se u najvećem broju slučajeva radi o raznovrsnom materijalu, nije ga moguće svrstati u jednu grupu, jer takvo sređivanje ne bi bilo ni od kakve koristi.

Prilikom detaljnog sređivanja također je presudna vrijednost svakog pojedinačnog dokumenta, pa se prema tome odlučujemo za kronološki ili sadržajni redoslijed (za razliku od fondova državnih ustanova u kojima se uglavnom rukovodimo urudžbenim brojem dokumenta).

Prema vrsti arhivske građe koja se nalazi u fondu najčešće ju grupiramo u sljedeće serije:

¹⁰ I. Beuc, nav. dj., 37.

1. Osobni dokumenti tvorca fonda:

– izvodi iz matičnih knjiga, rodoslovne povelje, genealoška stabla, svjedodžbe o školovanju, indeksi, diplome, putovnice, radne knjižice, imenovanja, rješenja o službi, rješenja o mirovini, diplome o članstvu u raznim društvenim organizacijama i udruženjima, dokumenti o dobivenim nagradama (plakete, spomenice), dokumenti i uvjerenja o braku, oporuke, ugovori o podjeli vlasništva te razne potvrde, preporuke i uvjerenja izdana tvorcu fonda.

Ova se građa sastoji od privatnih autobiografskih dokumenata tvorca fonda i članova njegove obitelji kao glavna vrsta, te kao takva ima prvorazredno značenje za uspostavljanje točne i cjelovite okvirne biografije tvorca fonda. Prilikom sređivanja i izrade inventara uobičajili smo tu vrstu gradiva staviti na početno mjesto. Iako nije na prvom mjestu po važnosti ona predstavlja uvod u samu osobu tvorca fonda.¹¹

2. Korespondencija:

– koncepti i kopije pisama koje je tvorac fonda uputio drugim osobama ili određenim institucijama te pisma različitih korespondenata upućena tvorcu fonda.

Korespondencija je u većoj ili manjoj mjeri zastupljena u svim osobnim fondovima dok u nekima čini i glavnu seriju fonda. Količinski su najviše zastupljena pisma raznih pošiljalaca dok je u manjoj mjeri prisutna originalna korespondencija samog tvorca fonda i to samo ukoliko je čuvao svoje koncepte pisama ili kopije. Pri sređivanju osobnog fonda najbolje je korespondente poredati abecednim redom, jer to omogućuje najlakše korištenje. Moguće je i grupirati posebnu seriju obiteljske korespondencije (pisma članova obitelji upućena tvorcu fonda i njegova pisma upućena ostalim članovima obitelji) i seriju korespondencije s ostalim osobama ili institucijama. Izdvajanje poslovne korespondencije (npr. dopisivanje s izdavačkim kućama ili uredništvima novina u vezi s izdavanjem tekstova) ne preporuča se, jer je pritom teško izvršiti strogu podjelu korespondencije, ulazi se u sadržaj svakog pisma, što oduzima mnogo vremena pri sređivanju i ovisi u velikoj mjeri o subjektivnoj prosudbi arhivista koji obavlja tu podjelu. U 19. stoljeću je korespondencija bila izuzetno brojna, dok se danas širenjem drugih vrsta komunikacije smanjuje.

3. Dnevnici:

– dnevnici, bilježnice sa zapisima, knjige s bilješkama na marginama, kalendari sa zabilješkama, adresari i telefonski imenici.

¹¹ Osobni spisi tvorca fonda različito se smještaju u pojedinim zemljama. U sovjetskoj arhivistici npr., biografski materijali dolaze nakon gradiva o djelatnosti tvorca fonda; Metodičeskiye rekomendacii po naučno-tehničkoj obratki dokumental'nyh materialov fondov ličnovo proishozhdenija, Moskva 1971.

U ovu grupu spadaju svi pisani izvori nastali neposredno u trenutku događanja; najčešće su to dnevnici, pisani obično istoga dana, a isto tako svi zapisi o tekućim događajima u životu, mislima, spoznajama, prosudbama, kojima je cilj bio neposredno utvrđivanje radi pamćenja pojedinačnih činjenica. Iako je dnevnička forma dosta rasprostranjena, prema njoj treba biti kritičan, jer je mnogo podataka u takvim zapisima teško provjeriti. Od originalnih dnevnika treba razlikovati obrađene dnevničke forme (tekstove koji su naknadno napisani ili dopunjavani od strane autora), a također i upotrebu forme dnevnika kao književne vrste.

Također su česti memoari odnosno sjećanja o životnom putu tvorca fonda. Ti su tekstovi najčešće pisani za objavljivanje i to uvijek nakon opisanog razdoblja, nakon isteka manje ili više vremena.

4. Spisi nastali osobnim radom tvorca fonda:

– pismena izvješća, izvještaji o službenom putu, referati, saopćenja, znanstveni radovi, književni radovi, publicistički radovi, rukopisi, koncepti, ispravci, notni materijal, elaborati, grafički materijal, nacrti, projekti, skice.

Upravo je ovo najvažnija grupa dokumenata u osobnom fondu i njen karakter ovisi o djelatnosti kojom se bavio tvorca fonda. Prvenstveno ima povijesno značenje za proučavanje procesa stvaranja, stvaralačke povijesti tvorca fonda i njegovih pojedinačnih djela. Radi se o svim zapisanim djelima tvorca fonda (ovisno o njegovoj djelatnosti ili djelatnostima) u obliku rukopisa, koncepata ili publiciranih djela.

5. Pomoćni materijal uz djela tvorca fonda:

– ispisi iz arhivske građe, kopije arhivskih dokumenata, ispisi iz knjiga, rukopisi drugih autora, bibliografske bilješke, kartoteke, novinski isječci, separati i publicirana djela drugih autora.

Radi se o raznovrsnom materijalu koji je tvorca fonda prikupio i odložio, kao pomoć u radu na određenom djelu. Često su tu izuzetno važne kopije iz arhivske građe napravljene i prikupljene iz arhiva koji su kasnije uništeni ili se nisu sačuvali ili pak iz teže dostupnih i udaljenih arhiva. Takve kopije ponekad predstavljaju prvorazredan izvor.

6. Nekonvencionalna arhivska građa:

– fotografije, likovni materijal, tonski zapisi.

Ova se građa u manjoj mjeri nalazi u svim osobnim fondovima, uglavnom umjetnika i pisaca, a manje znanstvenika. U fondovima likovnih, glazbenih i kazališnih djelatnika taj materijal ponekad čini i glavnu seriju, ako je u njemu sadržana djelatnost tvorca fonda. Ponekad se javlja problem s dijelovima takvoga gradiva, koje zapravo predstavlja zbirku nastalu ili sakupljačkom djelatnošću ili zbog potreba

posla tvorca fonda, pa se postavlja pitanje da li će se zadržati kao serija građe ili će se potpuno izdvojiti iz osobnog fonda (ako se ne odnosi na samog tvorca fonda) i pridružiti već postojećim zbirkama u arhivskoj ustanovi poput kartografske, grafičke, zbirke fotografija i sl. ili u knjižnicu. Naravno, svi takvi postupci se opisuju i obrazlažu u uvodnom dijelu.

Izlučivanje nakon vrednovanja

Tijekom sređivanja u pravilu izdvajamo zanemarive količine gradiva za izlučivanje. Razlozi za to sadržani su upravo u samom karakteru osobnih fondova tako da je skoro nemoguće izraditi jedinstveni popis gradiva koji bi se mogao primjenjivati tijekom sređivanja svakog takvog fonda.

Odluku o izlučivanju posebno otežava i činjenica da se ovo gradivo vrlo često čuva u više arhivskih ustanova ili se dio još uvijek nalazi kod članova obitelji. Arhivist će tu činjenicu utvrditi prije nego započne rad na sređivanju, ali on osobno ne može pregledati svo gradivo koje se nalazi tako dislocirano, da bi stekao uvid u cjelokupno gradivo koje postoji. Isto tako, teško je ustanoviti (ako baš ne postoji pisano svjedočanstvo) da li je sam tvorca fonda ili netko od nasljednika već uništio dio građe. Ukoliko, dakle, sređujući jedan osobni fond u jednoj arhivskoj ustanovi arhivist zna da ne radi na cjelokupnom postojećem gradivu, nego da radi samo na jednom dijelu toga gradiva, teško će odrediti kriterije i odlučiti se za izlučivanje.

Summary

EVALUATION OF THE ARCHIVES IN THE PERSONAL PAPERS

Personal fonds preserved in Archives and archive departments in the Republic of Croatia represent very rich and valuable sources for research of different areas of the human activities and understanding of the historical processes in its entirety. In many cases they are fulfilling the dates which have been existing in the fonds of the government organisations and institutions and they are unavoidable for the historical research.

In the archival terminology different terms are used for personal fonds (papers, private papers, private collection) which don't indicate clearly the difference between fonds and collection. For the personal fonds, as well as for the fonds of the official administration, characteristic is the organic connection of all documents whose provenience is in the activity of the creator of the fond, that collection doesn't possess. The evaluation of the archive in the personal fonds is realised through the

evaluation of the person – creator of the fonds and it depends on the fact of how much it offers as source for researching of the historical, juridical, economical, administrative and other social processes in state and society.

In the process of classification of the fond is evaluated each single document and grouped into the record series as personal papers, correspondence, diaries, documents created and accumulated in the course of creators activity, related material and unconventional archives.

Translated by Ivan Dovranić